

“ХТО ЦУРАЄТЬСЯ РІДНОЇ МОВИ, ТОЙ У САМЕ СЕРЦЕ РАНІТЬ СВІЙ НАРОД” (ІВАН ОГІЄНКО)

Оксана Бабенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: oksanka005@gmail.com*

Оглянуто й осмислено передачі телевізійних каналів в Україні на предмет функціонування української мови в телеєфірі, окреслено найважливіші аспекти поліпшення діяльності телебачення стосовно формування у глядачів національно-патріотичних переконань.

Ключові слова: українська мова, засоби масової інформації, телебачення, професіоналізм, телеглядачі, духовність.

До недавнього часу українська мова була рідкістю у багатьох художньо-публіцистичних телевізійних програмах, не кажучи вже про фільми. У популярній пісенній передачі “Голос країни” більшість виконавців та й членів журі говорили російською. Зрештою, завжди з телепростору можна перейти в мережу інтернет і подивитися чи почитати щось українською. Але ні! Навіть і в мережі Інтернет ми не могли сховатися від російського засилля. Цитата з книги професора журналістики Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Ігоря Михайлина вдало ілюструє цю суспільно-політичну ситуацію: “Міжнародний досвід налаштований на підтримку в кожній країні національних меншин. Так уже повелося, що треба підтримувати слабшого, забезпечуючи йому можливість конкурувати з сильнішим. Парадокс української ситуації полягає в тому, що тут потребує підтримки не національна меншина, а титульна нація. Саме вона на Півдні та на Сході не може перебувати в рівноправному становищі з росіянами, які аж ніяк не надаються називатися національною меншиною в цих регіонах України” [7, с. 22].

І в той же час, ми з дня на день чуємо, що російську мову утискають (про це повсякчас говорять російськомовні громадяни України і президент Росії Володимир Путін). Та насправді ситуація докорінно інакша. Якщо російське засилля розвиватиметься сучасними темпами, то незабаром українцям доведеться відстоювати своє право розмовляти рідною мовою у своїй державі. Як сказала Оксана Пахльовська: “Раби – це нація, котра не має Слова. Тому й не зможе захистити себе”. Це дуже влучний вислів, і можливо українцям потрібно вже зараз, негайно починати боротьбу за те, щоби не втратити оті рештки чистого українського слова без домішок русизмів. Про важливість цього наголошує професор Василь Лизанчук у підручнику “Основи радіожурналістики”: “На жаль, чимало приватних радіостанцій збіднює, спрощує, а іноді навіть примітивізує національний інформаційний простір, бо в них на передньому плані винятково особисті,

фінансові, а не державні, суспільні інтереси. Окремі з них поширюють тенденційну антиукраїнську інформацію, сприяють не лише зросійщенню, а й американізації українців. Тому розбудова національного радіопростору, як і національного телевізійного простору, є одним із важливих завдань будівництва української держави” [5 с. 40].

Тобто, варто взяти до уваги те, що тотальне зросійщення загрожує українцям не лише втратою своєї мови, культури і традицій, але й невинною деградацією. Адже російськомовний медійний продукт, що пропонується Україні, є часто низькоякісним і просто не заслуговує на увагу інтелігентної публіки.

Як же перебороти цю ситуацію? На мою думку, треба збільшити переклад книг українською, законодавчо спонукати ЗМІ говорити українською мовою, не цуратися її. “Інформація як духовно-інтелектуальна національна вартість у демократичному суспільстві повинна вільно пульсувати по вертикалі – від покоління до покоління, і по горизонталі – на рівні одного покоління чи особи. Свідоме й активне прискорення інформації знань, досвіду академік Степан Вовканич називає духовною інформаційною мобільністю нації. Важливість застосування концепту інформаційної мобільності нації виходить за рамки створення українського інформаційного простору і поля культури, науки, освіти, мови. Вона стосується усіх народів, які звільнилися чи звільняються з-під інформаційного імперіалізму” [5, с. 619].

Привернемо увагу до результатів аналізу сучасного телепростору в Україні. Перший Національний канал під час правління минулої влади практично сховався нанівець. Заангажовані новини, низькоякісний контент, звульгаризовані російськомовні гумористичні передачі, українські пісні у застарілому, естрадно-примітивному вигляді. Молодь практично не дивилася цього каналу, ба більше, спогад про нього викликав лише усмішку. Однак після Революції Гідності політика цього мовника різко змінилася. Зокрема у вечірньому ефірі почалися трансляції “Троградського телебачення”. Новини стали правдивішими, різноманітнішими. У будні транслюють цікаві проукраїнські документальні фільми (наприклад, “Володимир Івасюк. Щоб народитися знову”, “Ті десять років. Євген Сверстюк”, “Українська Гельсінська спілка – вектор визначено”). Заслуговує на увагу також документальний цикл “Схід”, де розповідається про долі звичайних солдатів, які зараз виборюють свободу України на Донбасі. Документальне кіно взагалі відіграє дуже важливу, окрему роль у телепросторі. “Оскільки документальному фільму властива образна форма відображення дійсності, то таким же – образним і емоційним – передусім мусить бути те слово, яке в поєднанні із зображенням є головним засобом розкриття на телеекрані внутрішнього світу людини, осмислення подій та життєвих ситуацій, дослідження актуальних подій сучасності” [3, с. 9]. Документальні фільми Першого Національного є саме такими – образно-емоційними та водночас актуальними сьогодні.

Можемо стверджувати, що на сучасному етапі розвитку Перший Національний канал активно включився у суспільно-політичне життя і, можливо, з часом стане реально національним модернізованим каналом близьким до різних вікових категорій глядачів. Але для цього працівникам телеканалу потрібно цілеспрямовано і напружено працювати, аби очиститися від тієї явної недосконалості, які мовник мав за часів правління Януковича.

Телевізійний канал “1+1” позиціонує себе, як український. Новини, прогнози погоди подаються саме цією мовою. Більше того, під час Революції Гідності новини були проукраїнськими, об’єктивними. Канал продовжує цю схвальну традицію і зараз – під час російсько-української війни. Сюжети про національно-визвольну боротьбу на-снажені патріотизмом, волею до перемоги. Однак стає навіть дивно, чому такий нібито проукраїнський засіб масової інформації створює стільки російськомовної продукції. Наприклад, чудова телепередача “Світ навиворіт”. Глядач разом із професійним мандрівником і відважним журналістом Дмитром Комаровим мандрує просторами екзотичних країн – Індії, Пакистану, Кенії, Індонезії. Родзинка передачі в тому, що це не поверховий огляд культури країн, а ретельне заглиблення у життя тої чи іншої держави. Але Дмитро Комаров ось вже кілька років невідворотно говорить російською! В іноземних державах він розповідає про Україну, ділиться нашими традиціями (наприклад, рецептом приготування борщу), але в той же час розмовляє російською: “На самом деле, вождь Яли из племени Дали настоящий полиглот – он знает несколько слов на 10 языках. И сейчас мы будем обучать его украинскому. Ла-ска-во про-си-мо до Па-пу-а” (15 квітня 2014 року ефір “Сніданок з 1+1”).

Тобто, Дмитро Комаров навчає вождя з Нової Гвінеї саме української мови, однак ілюструє свої дії і передачу саме російською. Відтак складається враження, ніби реальна мова в країні російська, а українська залишається в тіні... Також на “1+1” часто можна побачити шоу “Вечірній квартал”, а віднедавна було запущено новий проект “Чисто News”, де нібито звичайним новинам надається анекдотично-гумористичний відтінок. І також ці телепередачі ведуться тільки російською, а українська там є лише суржикова або якась перекривлена. Ведучі створюють враження, ніби жартувати українською взагалі неможливо. Звичайно, присутні в ефірі і передачі українською, наприклад “Світське життя”, чи “Міняю жінку”, або “Мій малюк зможе”, але, на жаль, найбільш рейтинговий продукт каналу переважно створений саме російською мовою.

На телеканалі “ІНТЕР” всі новини подаються російською, і лише в будні, в обідній час (коли мало хто дивиться телевизор) є один випуск новин українською. Звичайно, що всі чули про те, як “ІНТЕР” нахабно перекручував інформацію серед виру революційних подій. Можливо це було не через особисте бажання журналістів, а через натиск можновладців, які володіють каналом. Але імовірно й таке: якби на “ІНТЕР” була морально-здорова, цілісна команда журналістів, то вони могли протистояти тиску власників і тодішньої промосковської влади в Україні. Ситуація, коли журналіст не може протистояти олігархам та можновладцям, була актуальною ще у 2007 році: “Медійна структура досі перебуває на етапі становлення. Однією з нагальних проблем, яка поставила перед вітчизняними медійним простором, є розділення медіабізнесу та політики, позаяк перебуваючи у статусі сіамських близнюків, які небезпечно зрослися спинами, вони негативно впливають одне на одного. Промовистим у цьому сенсі є досвід роботи каналу “1+1”. 25 листопада 2004 року тодішній співвласник “1+1” О. Роднянський заявив у прямому ефірі, що канал не буде більше розповсюджувати упереджену провладну інформацію” [8, с. 200].

Телеканал “1+1” з часом зумів перебороти провладну заангажованість, на відміну від “ІНТЕРА”. Отже, телепередачі каналу “Інтер” здебільшого російськомовні. Новини у час Революції Гідності досить часто неприховано подавалися у проросійському аспекті. Варто хоча б згадати милу усмішку диктора, коли він висвітлював події Олімпіади у Росії, здавалося, ніби це у журналіста особисте свято. Цікавою, пізнавальною телепередачею є, наприклад, “Орел і решка”. Але знову ж маємо те саме — ведучі громадяни України, але розповідають про інші країни тільки російською.

Телепередача “Стосується кожного”. Історія цього проекту дуже цікава. Ідея створення належить Сергію Дорофееву — білоруському журналісту українського походження, який перед цим працював на “5 каналі”. На “5 каналі” Дорофеев вів передачу “Портрети”, де запрошував багатьох українських громадських діячів, письменників, акторів і розмовляв з ними на змістовні, важливі теми, але сам говорив російською. Передача була цікавою, ставало помітно, що С. Дорофеев людина з широким світоглядом та глибокими знаннями. Виникало питання: чому він ніяк не може вивчити українську? Навіть не спробувавши цього зробити, журналіст переходить на “ІНТЕР”. Деталі цього переходу вкриті завісою загадковості. Там він започатковує і стає ведучим проекту “Стосується кожного”. Цей проект, м’яко кажучи, не має того інтелектуального рівня, що мали “Портрети”. Це чергова “жовтава” передача з “вичавлюванням” дешевих сліз. Можливо з часом це зрозумів і сам журналіст та взимку покинув ефір проекту. Місце Сергія Дорофеева займає Андрій Данилевич, який не змінює формату телепередачі. Найбільшого успіху проект досягнув тоді, коли у розпал Революції молода журналістка прямо в ефірі заявила про своє ставлення до брехливого телеканалу “ІНТЕР”, і до журналістів, які займалися російською інформаційною пропагандою, і руки яких “в крові”. “Але й не посвячені сьогодні відчують ті підземні поштовхи в царині засобів масової інформації Україні... І все це під звуки не дуже оригінальної пісні: “Хто платить гроші, той замовляє музику” [4, с. 21]. Можливо, команда “ІНТЕРА” зробить свої висновки, і зрештою змінить політику каналу. Можливо... Але навіть після зміни влади, після революційних подій “ІНТЕР” продовжує розмовляти російською, хоча нібито вже подає новини в українському руслі.

“Новий канал” орієнтується здебільшого не на соціальну, політичну сферу, а більше на розважальну. Не дивно, що найбільш рейтинговими передачами тут є “Серця трьох” (про те, як знайти своє кохання), “Ревізор”, “Педан-Притула шоу”. Ведучою “Серця трьох” є Маша Єфросиніна. Журналістка вже давно є в українському телепросторі, але продовжує розмовляти російською. До того ж учасники шоу також переважно розмовляють російською. Про те, що це передача в Україні нагадує лише назва. “Ревізор” веде Ольга Фреймут і вона розмовляє чистою українською мовою, шоу взагалі є українськомовним. “Педан-Притула шоу” також переважно є українським. Політично-соціально розважальна передача “Абзац” двомовна. Один ведучий розмовляє українською, інший – російською. Але автори сюжетів все одно розмовляють російською мовою. Важливо наголосити, що новини на телеканалі переважно українськомовні. Однак канал подає багато низькопробних російських серіалів з жанру ситуативних комедій (“Вороніни”, “Щасливі разом”). У цих телепродуктах нібито пропагуються родинні цінності, але насправді вони наснажені

вульгарними анекдотами, часто зневагою до старших, переважає примітивізм. Вони не пропагують суто українських цінностей, як “садок вишневий коло хати”, тобто ліричний спокій родинної атмосфери, працелюбство і глибока повага до батьків.

Важливо розуміти, що діти, підлітки, юнацтво зазвичай надають перевагу саме розважальним передачам. Тому працівники телебачення несуть особливу відповідальність за формування у них національно-патріотичних переконань.

Адже телебачення, яке володіє потужними виражальними засобами, може транслювати широкий спектр як позитивної, так і негативної інформації: “Ефективне функціонування телебачення у контексті національно-патріотичного виховання дітей забезпечується такими розвивально-гуманістичними цінностями: народність, природовідповідність, культуровідповідність, самодіяльність, демократизм, гуманізм, любов до України, до мови роду, збереження природи тощо. Осмислюючи ці теми, телебачення може об’єднувати минуле, сучасне, і майбутнє народу, сприяти інтеграції старших і молодших поколінь українців у високорозвинену націю” [1, с. 6].

Отже, “Новий канал” має ретельно стежити за змістом свого контенту і, зокрема, за мовою. Якщо діти будуть дивитися лише якісь комедійні передачі, або той самий “Ревізор”, то швидше за все сформують у себе іронічно-недовірливий світогляд, зневагу до обслуговуючого персоналу (чому сприяє передача “Ревізор”).

На телеканалі “СТБ” новини ведуться українською мовою. Цей канал також підтримував Євромайдан та висвітлював події чесно, об’єктивно та цікаво. До провідних телепередач каналу належить також “Все буде добре”. Це доволі змістовна господарська передача. Однак ведуча розмовляє російською і запрошені на передачу гості також надають перевагу саме цій мові. “Неймовірна правда про зірок” спершу діяла за двомовною схемою. Але з часом відбулися зміни і ведучі тепер спілкуються виключно українською мовою. У телепередачі “Холостяк” учасники переважно розмовляли російською. Цьогосезонний “холостяк” Костянтин Євтушенко розмовляє українською, а відтак учасниці проекту намагаються бодай ламано, але теж підлаштовуватись і говорити державною мовою. Цікаво: це такий маркетинговий хід? Після Революції Гідності дівчата цікавляться україномовними чоловіками, а до Євромайдану вони були не в моді, чи як?

Отже, хоча й частковий огляд телеєфіру в Україні, але він дає підстави стверджувати, що телеканали переважно цураються української мови, або намагаються “чергувати” її з російською. У будь-якій іншій країні журналістам, які не знають державної мови, а відтак не зацікавлені у її розвитку, не дозволили б працювати. У нас, на жаль, таким — зелене світло. Цьому також передують те, що у багатьох навчальних закладах України досі надають перевагу вивченню російської мови, а не української, а також трактують українську історію з позиції агресивної московської антиукраїнської політики.

Крім мовних проблем наш телепростір страждає на “примітивізм” телепрограм. Вони зазвичай мають суто розважальний характер, розповідають про рецепти приготування їжі, зірок (здебільшого російських), про те, як вдало вийти заміж, а також пропонують бідний на смак гумор. Надто мало передач про мистецтво, українських митців, письменників, акторів. Дуже велика потреба транслювати ґрунтовні, правдиві передачі на історичну тематику, розвінчувати антиукраїнські московські міфи. Ще не-

достатньо каналів, де є добрі приклади популяризації українського. Таким мовником є “5 канал”. Колись там була унікальна біографічна телепередача “Гра долі”, зараз є “Кіно з Яніною Соколовою”, а також цікавий, історичний проєкт “Машина часу”. На “5 каналі” довгий час “жила” яскрава передача про народні ремесла “Майстер-клас з Наталкою Фіцич”. Також новини на “5 каналі” виключно проукраїнські, ведуться державною мовою і були своєрідним “рупором” Правди під час Євромайдану.

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Після Революції Гідності телепростір в Україні стає дещо українським, зростає обсяг українськомовного продукту.
2. Однак є великі проблеми з контентом. По телевізору рідко звучить українська за духом музика, мало змістовних, справді патріотичних передач.
3. На деяких окремих телеканалах, все-таки, хоч не явно, але відчувається тиск власників олігархів.
4. Телеканали повинні дбати про національно-духовний, освітній розвиток свого глядача, нести корисну, пізнавальну інформацію. Не забувати про те, що телевізор дивляться діти, підлітки – майбутнє України.

“Мріючи про вільне, демократичне суспільство, філософи і політики різних держав світу по-різному визначали роль у ньому засобів масової інформації, але сходилися на одному: це найдієвіший інститут демократизму, найефективніший інструмент державотворення, найгостріша зброя у боротьбі зі злом” [5, с. 55]. Тому працівники телебачення покликані творити в Україні морально-духовне, національне життєве середовище, щоби стверджувалася українська Україна.

Список використаної літератури

1. Білоус О. М. Регіональне телебачення України в контексті національно-патріотичного виховання дітей: концепція, принципи, тематика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. із соц. комунікацій: спец. 27.00.04 “Теорія та історія журналістики” / О. М. Білоус. – К., 2013. – 19 с.
2. Дмитровський З. Є. Телевізійна журналістика: навч. посібник / З. Є. Дмитровський. – вид 2-ге. – Львів : ПАІС, 2006. – 208 с.
3. Дмитровський З. Є. Документальний телефільм: збірник сценаріїв / З. Є. Дмитровський. – Львів : ПАІС, 2010. – 124 с.
4. Здоровега В. Про журналістику і журналістів: Статті, есе, виступи, діалоги / В. Здоровега. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 133 с.
5. Лизанчук В. В. Основи радіожурналістики: підручник / В. Лизанчук. – К. : Знання, 2006. – 628 с.+компакт-диск
6. Мащенко І. Г. Глобальне телебачення / І. Г. Мащенко. – К. : Либідь, 1992. – 232 с.
7. Михайлин І. Л. Журналістика, як всесвіт: Вибрані медіа дослідження / І. Л. Михайлин. – Х. : Прапор. 2008. – 512 с.
8. Потятиник Б. Електронні ЗМІ в демократичних процесах 2004–2006 рр. / Б. Потятиник // Телевізійна й радіожурналістика. – 2007. – Вип. 7. – С. 199–205.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.14

Прийнята до друку 14.10.14

**“WHO REFUSES NATIVE LANGUAGE THAT AT THE
HEART OF HIS PEOPLE HURT” (IVAN OGIENKO)****Oksana Babenko**

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chyprynky Str. 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: oksanka005@gmail.com*

In article has substantiated the importance of broadcasting television programs in Ukrainian language, has outlined the most important aspects of improvement the activity of television on the formation of the audience of national and patriotic beliefs. Indeed, independent, free person its state-civic spirit, a comprehensive moral development is possible only in the national-cultural and highly spiritual environment outside of violence, neglect, assimilation. The Freedom is carried out in the Spirit, and the Spirit – in the national Word, which is intended to serve primarily as understanding, peace, unification, identification of the Ukrainian population, the development and establishment of a sovereign, democratic, independent, social and legal Ukrainian Ukraine. Author has analyzed TV show on the subject of understanding that the only pure and nourishing source of national identity is the native language. Exactly in language the nation is encodes its history, its detailed centuries of experience, cultural achievements, ideological ideas, their identity. It was emphasized that natural enrichment of different cultures with complete preservation and developing their national essence is helpful. However Moscow treatment of Ukraine is derogatory, aggressive, aimed at the destroy of Ukrainian education, science, culture, language, national traditions, social and economic relations, all that breathed, and breathe Ukrainian spirit.

Key words: Ukrainian language, the media, TV, professionalism, audience of TV, spirituality.